

Aan de Voorzitter van de
Tweede Kamer der Staten-Generaal
Binnenhof 4
Den Haag

**Ministerie van Buitenlandse
Zaken**

Bezuidenhoutseweg 67
2594 AC Den Haag
Postbus 20061
Nederland
www.rijksoverheid.nl

**Ministerie van Economische
Zaken**

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag
Postbus 20401
Nederland

Datum 26 augustus 2016
Betreft De Nederlandse gasrelatie met Rusland

Onze Referentie
minbuza-2016.355612

Uw Kamer verzocht de regering op 19 april 2016 om een brief naar aanleiding van het bericht van het CBS dat de gasimport vanuit Rusland tussen 2010 en 2015 is verdubbeld¹. Daarnaast verzocht uw Kamer om een geopolitieke energiestrategie. De bredere kabinetsvisie op de internationale ontwikkelingen op energiegebied en de inzet daarop kwamen aan bod in het Energierapport van januari jl. (Kamerstuk 31 510 nr. 50) en in de Kabinetsreactie op het AIV-advies "De EU-gasafhankelijkheid van Rusland" (Kamerstuk 21 501-33 nr. 507). In de Energiedialoog die voortvloeit uit het Energierapport wordt de geopolitieke dimensie ook meegenomen. Deze brief heeft een beperktere reikwijdte: de energierelatie met Rusland in het licht van de geopolitieke spanningen aan de Europese oostflank. Daarbij ligt de focus op de gasmarkt gezien het feit dat een groot deel van de primaire Nederlandse energiebehoefte ingevuld wordt met aardgas.

Eerst wordt ingegaan op geopolitieke spanningen aan de oostflank van Europa in relatie tot de gasbetrekkingen met Rusland en op de gemeenschappelijke Europese inzet om gasvoorzieningszekerheid te garanderen. Daarna volgt een analyse van de recentelijk toegenomen import van Russisch gas en de achtergronden en verwachtingen daarbij. Vervolgens wordt uiteengezet binnen welke kaders commerciële partijen handelen in gas op de Nederlandse gasmarkt en welke keuzes het kabinet – in lijn met Europese wet- en regelgeving – heeft gemaakt bij het reguleren van deze markt. De brief eindigt met een vooruitblik naar de langere termijn ontwikkelingen op de internationale gasmarkt en hoe het kabinetsbeleid hierop inspeelt.

Oog voor de geopolitieke realiteit

Het kabinet onderschrijft dat energievoorzieningszekerheid naast een nationale aangelegenheid ook veelal een Europese en internationale kwestie is, zoals benoemd in het Energierapport van januari 2016. Dientengevolge houdt het kabinet, naast de relevante nationale ontwikkelingen, rekening met internationale en geopolitieke ontwikkelingen, die van invloed kunnen zijn op de Nederlandse energievoorzieningszekerheid. Het belang hiervan wordt eens te meer versterkt

---

¹ Persbericht CBS 19 april 2016, 'Import compenseert vermindering aardgaswinning', <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/16/import-compenseert-vermindering-aardgaswinning>

door de hoge mate van integratie van de Nederlandse energiemarkt in de Europese en mondiale energiemarkten.

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Ministerie van Economische Zaken

Onze Referentie
minbuza-2016.355612

De gasconsumptie van de EU bedroeg in 2015 volgens schattingen van Eurogas van afgelopen maart 426 miljard kubieke meter (bcm). Daarvan is ongeveer een kwart afkomstig uit Rusland. Gezien de werking van de gasmarkt, zoals later in deze brief uiteengezet, zijn precieze afhankelijkheidspercentages per land moeilijk te bepalen. Vast staat in ieder geval dat de mate van afhankelijkheid van Rusland voor de gasvoorziening sterk varieert binnen de EU. Bijvoorbeeld, in Duitsland is een groter deel van de gasinvoer afkomstig uit Rusland dan in Nederland. Een aantal oostelijke EU-lidstaten is nog sterker afhankelijk van Rusland voor het voldoen aan hun vraag naar gas, waarbij wel moet worden opgemerkt dat deze landen doorgaans minder afhankelijk van gas zijn voor hun totale energiemix.

Geopolitieke spanningen kunnen op de korte termijn van invloed zijn op de (gepercipieerde) zekerheid van gastoevoer aan EU-landen. Ook meer structurele geopolitieke ontwikkelingen kunnen invloed hebben op de lange-termijn energievoorziening door de verschuivende machtsbalans tussen staten en de opkomst van nieuwe (afzet)markten. Het kabinet onderkent de risico's voor de energievoorzieningszekerheid van de EU als geheel, die kunnen voortkomen uit een grote eenzijdige afhankelijkheid van één enkele energieleverancier of aanvoerroute.

Voor Nederland acht het kabinet een (langdurige) onderbreking van de gasleveranties uit Rusland onwaarschijnlijk, maar mocht het toch zover komen, dan zal de impact hiervan beperkt zijn. Een eventuele onderbreking kan worden gecompenseerd uit alternatieve bronnen, doordat Nederland over een zeer liquide gasmarkt beschikt en het aandeel van Russisch gas in de Nederlandse energiemix vooralsnog zeer beperkt is. Bovendien is er sprake van enige mate van wederzijdse afhankelijkheid tussen Rusland als leverancier en Nederland als (doorvoer)bestemming van energiedragers. De export van olie en gas is voor Rusland van grote waarde. Olie en gas zijn verantwoordelijk voor circa 50% van de export en staatsinkomsten van Rusland, waarbij olie het grootste deel van de inkomsten genereert. Nederland speelt als doorvoerland een cruciale rol in de export van Russische olie. Het kabinet is zich er van bewust dat gasbedrijven in een aantal landen buiten de Europese Unie, waaronder Rusland, uiterst nauwe formele en informele banden met de autoriteiten onderhouden, waarbij de belangen van personen, bedrijven en de staat op ondoorzichtige wijze door elkaar heen lopen. Dat maakt de handelwijze van dergelijke bedrijven soms minder voorspelbaar, maar betekent niet dat de Nederlandse energievoorzieningszekerheid ook in het geding komt.

Met betrekking tot zijn meer directe buurlanden is er vanuit Rusland in het verleden wel overgegaan tot (dreigen met) onderbreking van gasleveranties en/of unilaterale aanpassing van gastarieven. Voorbeelden zijn Georgië (2006 en 2008), Wit-Rusland (2007 en 2010) en Oekraïne (2009 en 2014/2015). In elk van deze situaties was er sprake van unieke omstandigheden, waarbij naast geopolitieke factoren ook andere factoren bijdroegen aan het ontstaan van de spanningen. Bijvoorbeeld, in het meest recente gasdispuut met Oekraïne, dat plaatsvond in de nasleep van de machtswisseling na de Maidan-protesten, speelde ook mee dat Oekraïne grote betalingsachterstanden had. Over de verhoging van de tarieven in dit geval is er nog een arbitrage gaande, en het kabinet loopt niet vooruit op de uitkomsten daarvan.

Wanneer er onenigheid is over gasleverantie tussen Rusland en zijn buurlanden, raakt dit niet alleen die landen zelf. Het zorgt ook in het politieke en publieke domein binnen EU-lidstaten voor onrust over de zekerheid van transit, en draagt bij aan een onwenselijke toename van geopolitieke spanningen aan de Europese oostflank. Ook op Europees niveau wordt dit onderkend.

Energievoorzieningszekerheid, het voorkomen van een al te grote afhankelijkheid en het mitigeren van afhankelijkheidsrisico's, is dan ook de eerste dimensie van de Energie Unie. Een sterke interne energiemarkt en diversificatie van bronnen, leveranciers en aanvoerroutes zijn daarbij belangrijke doelstellingen.

Een gezamenlijke EU-benadering

Omdat het eventueel langdurig wegvallen van het Russische gas rechtstreeks gevolgen zou hebben voor de energievoorziening van de gehele EU aardgasmarkt, ondersteunt het kabinet de maatregelen van de Europese Unie om de energiemarkt sterker en minder afhankelijk van één enkele leverancier te maken. Deze beleidsinspanningen vinden in belangrijke mate plaats in het kader van de inzet van de Europese Commissie om te komen tot een EU-brede Energie Unie. De Energie Unie is gericht op een betaalbare energievoorziening, vermindering van de energieafhankelijkheid van de EU en een toekomstbestendig klimaatbeleid. De Energie Unie bevat vijf dimensies die onderling verbonden zijn: het verbeteren van de energievoorzieningszekerheid, het voltooien van de interne energiemarkt, het verminderen van de energievraag, het CO₂-vrij maken van de EU-energiemix en onderzoek en innovatie in de energiesector.

Het eerste relevante spoor in dit kader is het verbeteren van de werking van de Europese gasmarkt, onder meer door de implementatie van het derde Energiepakket, dat ziet op verdere liberalisering van de markt. De splitsing van eigendom van productie en levering van gas aan de ene kant, en transmissie en distributie aan de andere kant, vormt hiervan een belangrijk onderdeel, dat bijdraagt aan verhoogde concurrentie en verminderde afhankelijkheid. De verordening leveringszekerheid gas levert daarnaast de nodige mechanismen in geval van een ernstige verstoring in de gasaanvoer. Ook daarbij is het uitgangspunt dat allereerst de markt aan zet is om levering te garanderen. Juist om de effecten van een eventuele verstoring nog verder te verminderen wordt deze verordening momenteel herzien. Belangrijke onderdelen hiervan zijn solidariteitsmechanismen en regionale samenwerking. Eerder heeft de Europese Commissie ook stresstests laten uitvoeren naar de potentiële gevolgen van korte en langdurige aanvoeronderbrekingen.

Daarnaast is recent een algemene oriëntatie vastgesteld over de zogeheten intergouvernementele overeenkomsten op energiegebied met non-EU-landen, waarbij de Commissie voortaan voor alle bindende intergouvernementele gascontracten ex ante toetst of deze voldoen aan de Europese regelgeving. Daarmee wordt de transparantie verhoogd en wordt voorkomen dat derde landen, waaronder Rusland, in onderhandelingen met EU-lidstaten bepalingen kunnen afdwingen die niet stroken met Europese regelgeving. Elk jaar geeft de Commissie in de Staat van de Energie Unie een overzicht van de stand van zaken op de verschillende doelstellingen van de Unie.

Het tweede spoor is diversificatie van bronnen, leveranciers en aanvoerroutes van energie. De EU-landen maken investeringen in infrastructuur mogelijk door een goed reguleringskader en het ondersteunen van zogeheten Projects of Common

Interest (PCI's). Door de aanleg van extra gastransportleidingen tussen verschillende regio's in de EU en 'reverse flow' capaciteiten (het bidirectioneel maken van gaspijpleidingen) kan de markt efficiënter reageren op tijdelijke tekorten of overschotten op de regionale gasmarkten en maakt het landen minder gevoelig voor schokken in de gasaanvoer. Extern wordt ingezet op de Zuidelijke Gas Corridor, waarmee gas vanuit het Kaspische Zeegebied naar Europa en de EU wordt gebracht, en een uitbreiding van de LNG importcapaciteit². De invoer van LNG naar Europa neemt toe en de Nederlandse import van LNG verdubbelde in 2015 zelfs in vergelijking met 2014. Met name de potentie van import van LNG vanuit de VS vormt een belangrijk element in de vermindering van de afhankelijkheid van een enkele energieleverancier. Om diversificatie te versterken zet Nederland door middel van actieve diplomatie in op het verstevigen van de bilaterale energierelaties met onder meer Algerije en Egypte. Ook andere landen zouden in potentie op de lange termijn een (bescheiden) rol kunnen vervullen in de Europese energievoorzieningszekerheid.

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Ministerie van Economische Zaken

Onze Referentie
minbuza-2016.355612

In een derde spoor zet de EU in op maatregelen om efficiënter om te gaan met het gebruik van alle energiedragers binnen de energiemix en een betere benutting van binnenlandse energiebronnen, onder meer door het stimuleren van het gebruik van hernieuwbare energie (zon, wind, water, aardwarmte en biomassa), en een zo efficiënt mogelijk gebruik van (schalie)gas, olie en kolen, mits dit past binnen de klimaatdoelen en de milieu- en veiligheidseisen. Energiebesparende maatregelen zijn in dit kader van groot belang, zowel op het niveau van huishoudens als op het niveau van (grote) industrie. Energie-efficiëntie speelt een grote rol binnen dit spoor. De sleutel tot een kleinere afhankelijkheid van buitenlandse leveranciers is immers in de eerste plaats het terugbrengen van de binnenlandse consumptie.

Naast de activiteiten ter versterking van de eigen gasmarkt speelt de EU een belangrijke rol bij het stabiliseren en ontwikkelen van de energiemarkten in de landen rondom Europa, onder andere via de zogeheten Energy Community. Wat betreft de gaslevering aan en door Oekraïne heeft de Europese Commissie reeds tweemaal bemiddeld bij het tot stand komen van een zogenaamd 'winterpakket', waarin Oekraïne en Rusland (en hun respectievelijke staatsbedrijven) ondanks de hoge politieke spanningen tot een overeenkomst zijn gekomen over de leverantie van gas. Beide partijen hebben daarbij de doorvoer naar de EU gegarandeerd. Daarnaast ondersteunt de EU inspanningen om de Oekraïense energiemarkt beter te laten functioneren, de infrastructuur efficiënter te maken en de kwetsbaarheid van Oekraïne voor eventuele onderbreking van toevoer uit Rusland te verminderen (bijv. door het ontwikkelen van 'reverse flow' capaciteit). Oekraïne's positie als gastransitland is van belang voor de energievoorziening van delen van Europa en voor de economische stabiliteit van het land zelf.

Toename van gasimport uit Rusland

Door de substantiële vermindering van de gaswinning uit Groningen en de rest van Europa is er minder aanbod van (Nederlands) gas op de Noordwest-Europese gasmarkt, terwijl de vraag op korte termijn naar verwachting gelijk zal blijven. Omdat de benodigde bronnen in eigen land en in de omringende landen niet in voldoende mate beschikbaar zijn, is er een prikkel voor de markt om te zoeken

---

² De Europese Commissie presenteerde onlangs de strategie voor vloeibaar aardgas en gasopslagen, die tot doel heeft het potentieel van LNG nog meer te benutten. Een appreciatie van dit voorstel ontving u in het BNC-fiche (Kamerstuk 22112, nr. 2102.)

naar alternatieve gasleveranciers en een prikkel voor aanbieders om gas naar de Nederlandse markt te brengen. De import uit Noorwegen is de afgelopen jaren al fors toegenomen. Vanuit Noorwegen wordt aangegeven dat er mogelijk nog enige extra productie- en transportcapaciteit is om gas aan Nederland te leveren. Tevens is het zo dat Russische producenten structureel goedkoper kunnen produceren dan de meeste andere landen/producenten en er is veel infrastructuur aanwezig om het gas naar de dichtstbijzijnde markt (Europa) te brengen. Hoewel het verschil in prijs tussen LNG en traditionele gasimport via pijpleidingen de afgelopen jaren sterk is afgenomen en die trend zich verder lijkt door te zetten, is LNG momenteel vaak nog relatief kostbaar in vergelijking met alternatieven op de Europese markt, mede doordat er een grote vraag naar LNG blijft vanuit Azië. Voorlopig is het voor partijen op de gasmarkt vaak aantrekkelijker om gas via pijpleidingen naar Noordwest-Europa te transporteren. Het wereldwijde aanbod van LNG kan de komende jaren sterk stijgen mede door toename in productiecapaciteit van landen als de Verenigde Staten en Australië. Het is aan marktpartijen om in te vullen hoe dit eventueel uitwerkt op de Nederlandse gasmarkt.³

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Ministerie van Economische Zaken

Onze Referentie

minbuza-2016.355612

Nederland voorziet nog altijd voor een groot deel zelf in de "eigen" vraag naar aardgas, ondanks de verminderde productie in Groningen. Nederland is de op één na grootste exporteur van gas in Europa. De mate waarin Nederland afhankelijk is van Russisch gas is ver onder het Europese gemiddelde. De toegenomen import uit Rusland vormt slechts een zeer beperkt risico voor de Nederlandse energievoorzieningszekerheid en economie.

Organisatie van de gasmarkt in Nederland

Een groot deel van de primaire Nederlandse energiebehoefte wordt ingevuld met aardgas. Dat wordt hoofdzakelijk gebruikt voor verwarming in de gebouwde omgeving en levert daarnaast de grootste bijdrage (meer dan 60%; 2013) aan de fossiele inzet voor elektriciteitsproductie⁴. Aardgas zal in de toekomst een belangrijke rol blijven vervullen als transitiebrandstof.

Het kabinet spant zich in voor een sterke, stabiele en liquide gasmarkt in Nederland en Europa. De overheid beperkt zich tot ingrepen die als doel hebben om het functioneren van de markt te garanderen en de gasinfrastructuur op orde te houden. Met dit marktmeesterschap draagt het kabinet zorg voor een zo goed mogelijke gasprijs voor de consument, betrouwbare levering, en stimuleert het langdurige economische groei in Nederland.

In lijn met dit principe bepaalt de overheid de randvoorwaarden waaronder marktpartijen kunnen en mogen opereren. Marktpartijen dienen zich hierbij te houden aan de leveringsovereenkomsten die zij sluiten. De Nederlandse staat handelt zelf niet in gas en treedt niet in commerciële overeenkomsten, zolang deze volgens vigerende wetgeving verlopen. De Autoriteit Consument en Markt (ACM) ziet hier als toezichthouder op toe. Daarnaast is de EU-regelgeving op het gebied van energie bepalend voor de gasmarkt in Nederland en daardoor ook voor de energiebetrekkingen met andere landen, waaronder Rusland. Belangrijke componenten hiervan zijn wet- en regelgeving op het gebied van de Europese energiemarkt, mededinging, milieu, veiligheid en – in het geval van Rusland – het

³ Zie ook de brief van de minister van Economische Zaken van 2 april 2015 (Kamerstukken II, 29 023, nr. 184).

⁴ CBS - Elektriciteit in Nederland 2015, <https://www.cbs.nl/-/media/imported/documents/2015/05/2015-elektriciteit-in-nederland.pdf>

staande sanctiebeleid. De lidstaten zijn gehouden deze Europese regelgeving te implementeren en te handhaven en zo de interne markt voor gas te realiseren. Vanzelfsprekend moeten ook bedrijven uit derde landen die opereren op de Europese markt zich met hun activiteiten houden aan deze regelgeving en moeten infrastructuurprojecten daaraan voldoen.

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Ministerie van Economische Zaken

Onze Referentie

minbuza-2016.355612

Nederland vervult een belangrijke rol in de Noordwest-Europese gasmarkt door aardgas te winnen, te importeren, op te slaan en te exporteren. Gastransacties vinden in Nederland doorgaans plaats via de infrastructuur van de beheerder van het landelijk gastransportnet, Gasunie Transport Services (GTS), dat voor 100% eigendom is van de Nederlandse staat. De voornaamste handelsplaats voor gas in Nederland is de zogenaamde Title Transfer Facility (TTF), die wordt beheerd door GTS. Via dit platform worden rechten op gasleveranties overgedragen, zoals via handelstransacties tussen marktpartijen is overeengekomen. Deze afspraken kunnen rechtstreeks tot stand komen of via een gasbeurs. De meeste transacties zijn virtueel, oftewel slechts overschrijvingen van eigendomsrechten, zonder dat het gas fysiek wordt getransporteerd. In het zgn. pentalaterale energieforum voor gas (Duitsland, Frankrijk, België, Luxemburg en Nederland) wordt gewerkt aan het opheffen van belemmeringen voor grensoverschrijdende gashandel en regionale samenwerking op gebied van leveringszekerheid.

Dankzij de TTF en door de koppeling met omliggende markten beschikt Nederland over een liquide en vrij toegankelijke gasmarkt die wordt gekenmerkt door efficiënte prijsvorming en stabiele regulering. Omdat de TTF wordt gecombineerd met een goed ontsloten infrastructuur en additionele diensten, zoals capaciteits- en flexibiliteitsinstrumenten (waaronder opslag), is het een aantrekkelijke plaats voor internationale handelaren en producenten om gas naar toe te brengen. Het volume dat via de TTF fysiek wordt geleverd is gegroeid van 1,35 bcm in 2003 naar 46 bcm in 2015 en ligt daarmee boven het totale binnenlandse verbruik.

Het gas dat op de TTF wordt verhandeld komt uit verschillende bronnen en van verschillende aanbieders en producenten. Slechts een deel van het gas is bedoeld voor binnenlandse consumptie, terwijl een ander deel doorstroomt naar naburige landen. De TTF is de referentiemarkt voor Noordwest-Europa. Partijen gas worden vaak met elkaar vermengd en een groot aantal keer en in wisselende hoeveelheden verhandeld, alvorens ze daadwerkelijk worden afgeleverd bij de eindverbruiker. Hierdoor is het onmogelijk om voor een specifieke fysieke levering te achterhalen uit welke bron het gas afkomstig is. Statistieken over herkomst en eindbestemming zijn daarom gebaseerd op inschattingen. Volgens het CBS wordt in Nederland circa 85 bcm gas verhandeld. Het merendeel hiervan, ongeveer 51 bcm, is afkomstig uit binnenlandse productie. Circa 34 bcm wordt geïmporteerd. Van deze import was volgens ramingen van het CBS het grootste deel (18,5 bcm) afkomstig uit Noorwegen, met op de tweede plaats Rusland (7,6 bcm). Met andere woorden: iets minder dan 10% van het in Nederland verhandelde gas was in 2015 afkomstig uit Rusland. Daarbij moet worden aangetekend dat (1) slechts een deel van het in Nederland verhandelde gas bestemd is voor binnenlandse consumptie – Nederland verbruikte ongeveer 38 bcm gas in 2015 – en (2) in de energiemix van Nederland ook andere energiedragers naast gas een belangrijke rol vervullen. Onze primaire energiebehoefte bestaat voor het belangrijkste deel uit: aardgas (40%), olie en olieproducten (36%), kolen en kolenproducten (15%) en hernieuwbare energie

(5,8%). Deze marktliquiditeit en diversiteit maken dat er geen sprake is van directe afhankelijkheid van één enkele (gas)leverancier.

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Ministerie van Economische Zaken

Visie voor de langere termijn

In aanloop naar de klimaatconferentie in Parijs (COP21) heeft de Europese Raad in oktober 2014 vastgelegd dat de EU in 2030 ten minste 40% minder broeikasgassen zal uitstoten dan in 1990. De implementatie van deze doelstelling wordt momenteel uitgewerkt in wetgevende voorstellen. Daarnaast zijn in de VN in september 2015 de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen aangenomen, met daarin o.a. de doelstelling om tegen 2030 toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen te verzekeren. De ambitie van Nederland en Europa is de transitie naar een CO₂-arme economie te voltooien en daarmee op termijn grotendeels energieonafhankelijk te worden. Op de korte en middellange termijn zullen fossiele brandstoffen echter nog voor een belangrijk deel in de behoefte voorzien. Aardgas is minder CO₂-intensief dan andere fossiele brandstoffen en zal mede daarom de komende 15-20 jaar nog een belangrijke rol spelen als transitiebrandstof.

Onze Referentie

minbuza-2016.355612

Met het Energieakkoord en het uitbrengen van het Energierapport is er een pad uiteengezet voor deze transitie in Nederland, op basis waarvan nu de Energiedialoog gevoerd wordt. De richting van dit pad zal verder bepaald worden door de nieuwe Energieagenda die het kabinet in het najaar van 2016 uit zal brengen. Het doel van die agenda is een concrete invulling van het energiebeleid na 2023, waarbij het perspectief ligt op 2030.

Tegelijkertijd kunnen internationale ontwikkelingen ook intrinsieke oplossingen bieden voor de gevolgen van de geopolitieke spanningen voor de Europese energievoorzieningszekerheid. Eerder in deze brief is de potentiële rol van LNG uit de Verenigde Staten (en elders) reeds benoemd, evenals de toepassing van nieuwe duurzame technologieën om energie op te wekken en efficiënter te gebruiken.

Juist om positieve ontwikkelingen op lange termijn te stimuleren, moeten investeerders verzekerd zijn van een stabiel investeringsklimaat en een vrije markt. Zoals aangegeven in de antwoorden op de schriftelijke vragen van de leden Vos (PvdA) en Servaes (PvdA) – over gasdeals van Gasunie en Shell met het Russische staatsbedrijf Gazprom, alsmede over de politieke onafhankelijkheid van gasproductie in de Noordzee (ref. 2015Z17006) – voert Nederland een diversificatiebeleid waarin goede marktwerking en een naar buiten gerichte energie-infrastructuur belangrijke pijlers zijn. Voor zover activiteiten niet zijn uitgesloten onder de vigerende wetgeving, zoals het EU-acquis en de sancties jegens Rusland, acht het kabinet het onwenselijk om te interveniëren in de energiemarkt. Dat betekent echter niet dat bedrijven die gas uit Rusland willen importeren daarin onvoorwaardelijk en ongelimiteerd worden gesteund door de Nederlandse overheid. Zoals uiteengezet in de kamerbrief van 13 mei 2015 (Kamerstuk 34000-V-69) is het nog steeds 'no business as usual' in de relatie met Rusland vanwege de illegale annexatie van de Krim en de voortdurende ondermijning van de territoriale integriteit en soevereiniteit van Oekraïne. De Nederlandse overheid heeft dientengevolge sinds 2014 geen faciliterende rol gespeeld bij het opzetten van grote investeringen met Russische energiepartijen.

Het kabinet heeft in het Energierapport geschetst op welke geografische niveaus er inspanning verricht wordt bij de vormgeving van de internationale

energiemarkt. Het kabinet zet daarbij in op een vermindering van de Europese afhankelijkheid van een of slechts enkele aanbieders door leveranciers uit andere delen van de wereld een aantrekkelijke gasmarkt te bieden, alsook toegang tot andere delen van (Noordwest-)Europa. Aanbieders uit landen in het Midden-Oosten, Centraal-Azië, Afrika en de VS kunnen bijdragen aan meer diversificatie. Door de sterke integratie van de Nederlandse energiemarkt in de Europese markt is het externe energiebeleid van Europa hierbij van groot belang, alsmede de inzet om tot een Energie Unie te komen. Het kabinet ondersteunt daarom het actieplan van de EU inzake energiediplomatie, dat in de conclusies van de Raad Buitenlandse Zaken van 20 juli 2015 is gepresenteerd⁵, van harte. Daarnaast zet het kabinet zelf ook in op een eigen Nederlandse energiediplomatie, die in het teken staat van het wereldwijd bevorderen van energietransitie, energievoorzieningszekerheid, economische en politieke stabiliteit, en bevordering van de belangen van het Nederlandse bedrijfsleven.

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Ministerie van Economische Zaken

Onze Referentie
minbuza-2016.355612

Op de korte en middellange termijn blijft Rusland een belangrijke speler op de Nederlandse en Europese energiemarkt. Het kabinet is zich bewust van het geopolitieke risico dat hieraan is verbonden, maar onderstreept ook dat Russische bedrijven geen dominante positie innemen op de open Nederlandse markt en dat in Nederland vele alternatieven beschikbaar zijn. De beste manier om dit risico in te dekken, is niet door met de blik op de korte termijn correctief in te grijpen in de markt, maar door sterker in te zetten op een gezamenlijke Europese benadering, een beter werkende interne markt, een goede en open Europese infrastructuur, diversificatie van toeleveranciers en diversificatie van de energiemix, inclusief een sterke toename van energiebesparing en duurzame energie. Het kabinet zal zich hier sterk voor blijven maken.

De Minister van Buitenlandse Zaken,   De Minister van Economische Zaken,

Bert Koenders

H.G.J. Kamp

De Minister voor Buitenlandse Handel
en Ontwikkelingssamenwerking,

Lilianne Ploumen

---

⁵ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10995-2015-INIT/en/pdf>